

NÜFUS PLANLAMASINDA HALKLA İLİŞKİLER

Ar. Gör. Selçuk YELES*

I. GİRİŞ

Çağımızda tüm dünyada evrensel bir özellik taşıyan nüfus ve nüfus artışı, ülkemizde de başta hızlı sayılabilecek bir nüfus artış hızı ile birlikte nüfusa ilişkin çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir.

Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de bu sorunları tesbit etmeyi ve çözümlenmeyi gerektiren neden, nüfusa ilişkin sorunların toplumumuzun ekonomik ve sosyal yapısını yakından ilgilendirmesidir.

Konunun bu denli önem taşımaya rağmen ülkemizde hükümetlerin ve siyasal partilerin nüfus ve nüfus sorunlarının çözümü konularında belirgin bir yaklaşımlarının olduğunu söylemek güçtür.

Ülkemizde 1965 yılında çıkartılan bir kanunla nüfus planlaması hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla SSYB'na bağlı «Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü» kurulmuş, daha sonraları ise «Nüfus Planlaması» tanımının yerini «Aile Planlaması» tanımı almıştır.

* Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Öğretim Elemanı

1982 yılında çıkartılan yeni bir kanunla Türkiye’de bu konudaki hizmetleri yürütme görevi SSB’nin denetiminde, «Aile Planlaması ve Ana ocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü»ne verilmiştir.

Bu Genel Müdürlükçe yürütülen çalışmalar ise Nüfus (Aile) Planlaması Kampanyası niteliğinden çok, hizmetlerin yaygınlaştırılmasını amaçlayan kısa süreli uygulamalar olarak kalmışlardır.

Bu tür çalışmaların son örneğini Mart 1986’da Cumhurbaşkanımız Sayın Kenan Evren tarafından başlatılan «Türkiye ocukları Yaşatma ve Aile Planlaması Kampanyası» oluşturmaktadır. Ancak çok mütevazi kaynaklarla desteklenen ve yeterince rgtlenmeyen bu kampanyanın da uygulamada yetersiz kalacağı açıktır.

Bu nedenle Türkiye’de Halkla İlişkiler uygulamasına ağırlık verebilecek bir Nüfus Planlaması Kampanyasının düzenlenmesine ve düzenlenecek olan bu kampanyaya ilişkin bir örgütleme ve uygulama modelinin oluşturulmasına ihtiyaç vardır.

II. NÜFUS ve NÜFUS SORUNLARI

2.1. Nüfus

Belli bir bölgede, belirli bir alanda yaşayan bireylerin oluşturduğu toplam sayı olarak tanımlanan **Nüfus Olgusu** , insan nüfusunu büyüklüğü, yapısı ve gelişmesi açısından inceleyen **Nfusbilimin**’in bir başka adıyla **Demografi**’nin temel konusudur.

Nüfus olgusu XVIII.nci Yüzyılda sosyal bilimlerin gelişmesini hızlandırmakta önemli bir rol oynamış, toplumbilimle çok yakın ilişkiler içersinde bulunmuştur. Bunun nedeni, Demografiyle uğraşanların nüfus sayımı tahminlerinin sınırını aşıp, nüfus değişikliklerinin nedenlerini ve sonuçlarını, incelemeye kalkıştıkları anda toplumbilimin alanına girmek zorunda kalışlarıdır.

Bu yüzden de demografik sonuçların en ilginç olanları, her zaman için içinde, toplumbilimin ilgilendiği türden toplumsal faktörler bulunanlar olmuştur. Genellikle toplumbilimde ve diğer sosyal bilimlerde, nüfus büyüklüğü ve nüfustaki değişmeler, toplumsal yapının belirli özelliklerine ya da belirli toplumsal olgulara bağlanmaktadır. Toplumsal yapının hem nüfus değişikliklerini etkilediği hem de bu değişikliklerden etkilendiği artık tartışılmaz bir gerçektir.

Başlangıçta, demografik değişmelerle, savaş arasındaki ilişkileri inceleyen toplumbilimciler, günümüzde ilgilerini, demografik değişmelerle, ekonomik aktivite arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Malthus'un «Nüfus Üzerinde Deneme» (Essay on Population), W. Arthur Lewis'in «Ekonomik Büyüme Teorisi (The Theory of Economic Growth)» adlı eserleri, nüfus ve toplum arasındaki ilişkileri incelemeye yönelik önemli eserlerdir. 1940 ve 1950'lerde batılı Demografi uzmanları ve toplumbilimciler doğum oranlarındaki düşüşü etkileyen faktörler üzerinde çok durmuşlar, iki savaş arası dönemde nüfus artışını yavaşlatan, birara durduran ve hatta geriletken bu olguya öncelikle önem vermişlerdir. Savaş sonrası yıllarda, toplumların yapılarında görülen yoğun teknolojik ve ekonomik gelişmeler «Aile Planlaması» kavramını, zaman içerisinde doğum kontrolünde yeni yöntemlerin gelişmesi, bu yöntemleri öğrenenlerin ve bilenlerin sayılarının her geçen gün artması, aile planlaması uygulamalarını kolaylaştırmıştır.

Nüfus kuramları ise nüfus hareketleri ile toplumsal, psikolojik, ekonomik, kültürel ve diğer etkenler arasındaki karşılıklı ilişkileri açıklamak tahmin etmek üzere kurulmuş düşünce sistemleridir. Eski çağlardan beri filozof ve düşünürler, nüfus sorunları ile ilgilenmişler, çeşitli nüfus sorunlarını ve diğer olaylarla ilişkilerini kendi görüşlerine göre açıklamaya çalışmışlardır. Bu düşünce ve açıklamaların odak noktasını, büyük ölçüde nüfusla ekonomik kaynaklar veya nüfusla üretim arasındaki ilişkiler oluşturmuştur.

2.2. Nüfus Sorunları

Nüfus sorunu teriminin «bir ülkede nüfusun aşırı bir hızla artışı belirlediği» düşünülebilir. Nüfus sorunu, demografik değişmeler ile sosyal ve ekonomik gelişmeler arasındaki dengesizlik ve bu dengesizliğin doğurduğu sosyal ve ekonomik sorunların tümüdür. Nüfus sorunu ülke düzeyinde ele alınabileceği gibi, aile ve kişi düzeyinde ele alınabilir. Kavram bakımından birbirinden farklı değildir. Söz gelişi, kişinin sağlığını korumak için aşırı doğurganlığı önlemek veya ailenin refahı için yetiştirebileceği sayıda çocuk sahibi olmasını sağlamak ya da bir ülkede aşırı nüfus artışını azaltmak birbirinden farklı şeylerdir. Ancak bunlardan birisi amaç olarak alınır ve çözümlenebilirse, diğerleri de çözümlenmiş olur. Nüfus sorunları makro düzeyde incelendiğinde, bu sorunların ülkelerin demografik değişmeleri ile sosyal ve ekonomik gelişmeleri arasındaki dengesizliklerden kaynaklandığı görülür.

Geçmişten günümüze kadar geçen süre içinde nüfus sorunlarına bakıldığında Neolitik Çağın başlangıcından, sanayi devrimine kadar her uygarlıkta, üretimin artırılması ve korunması için en çok gereken şeyin insangücü olduğu görülür. Bu nedenle çağlar boyu aileler güçlerini, ailelerin büyüklüklerinde, hükümdarlar ise nüfuslarının artışlarında görmüştür. Geçmişte insanoğlu ölümleri kontrol etme olanağı bulamadığı için sorunun çözümünü, yüksek doğurganlığı teşvik etmekte aramıştır. Toplumlar geleneksellikten çağdaşlığa geçtikçe bu inancın önemini yitirdiğini fakat yine de az veya çok her toplumda etkisini sürdürdüğü görülür. Günümüzde nüfus sorunlarını incelerken ilk aşamada hızlı nüfus artışını ele alabiliriz.

ÇİZELGE 1

DÜNYA NÜFUSU VE YILLARA GÖRE ARTIŞ HIZI (1920—1985)

Yıl	Nüfus (Milyar olarak)	Artış Hızı (%)
1920	1.86	—
1930	2.07	1.00
1940	2.30	1.00
1950	2.52	0.90
1960	3.00	1.80
1970	3.61	1.30
1980	4.02	1.60
1985	4.82	1.70

Kaynak : 1986 World Population Date Sheet (New York: Macmillan Books, 1986), s. 28.

Nüfus sorunlarını çözmeyi amaçlayan nüfus planlaması programlarının doğurganlığı etkilemesi, çeşitli ülkelerde birbirinden farklıdır. Bu konuda her ülke için geçerli bir genelleme yapılamaz. Ülkeler bu bakımdan üç grupta toplanabilir.

Birinci grupta küçük aileyi norm olarak kabul ettikleri halde, etkili gebeliği önleyici yöntemleri bilmeyen veya kullanma olanağı bulamayan ailelerin çoğunlukta olduğu ülkeler yer almaktadır. Bu toplumlarda iyi planlanmış ve iyi uygulanabilecek aile planlaması programları doğurganlık hızını düşürebilir. Çünkü aşırı doğurganlığın temel nedeni, sosyo-ekonomik gelişmemişlik değil, etkili aile

planlaması yöntemlerinin bilinmemesi veya kullanılmamasıdır. Bu gruptaki ülkelere örnek olarak Türkiye gösterilebilir.

İkinci grupta ekonomik zorunluluk olmadığı halde kültürel nedenlerle çok çocuklu olmayı isteyen ailelerin çoğunlukta olduğu ülkeler yer almaktadır. Bu tür ülkelerde nüfus planlaması programlarının ülkedeki diğer sosyal programlarla birlikte yürütüldükleri takdirde başarılı oldukları gözlenmiştir.

Üçüncü gruptaki ülkelerde ise ailelerin büyük çoğunluğu işgücü gereksinimi ve güvenlik nedeni ile çok çocuklu olmayı istemektedirler. Bu ülkelerde sosyo-ekonomik koşulları değiştirmeden nüfus planlaması programlarını başarıya ulaştırmak olanaksız gibi gözükmektedir. Bu bilgiler ışığında günümüz toplumlarında sosyo-ekonomik kalkınmanın nüfus sorunlarını çözmede de temel etken olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ancak nüfus planlaması programlarının da hiç bir zaman sosyo-ekonomik kalkınma planlarının yerine geçemeyeceğini bilmemiz gerekmektedir. Başarı ile yürütülen nüfus planlaması programlarının nüfus artış hızını azaltarak, sosyo-ekonomik kalkınma çabalarının verimini arttıracığı açıktır.

Nüfus sorununun çeşitli yönleri incelenirken nüfusun niteliğinin birinci derecede eğitiminin gelişmesine bağlı olduğu görülür. Sanayi için yetişmiş insan gücü, tarım için bilgili çiftçi, okullar için öğretmen, hastaneler için hekim, sosyo-ekonomik kalkınma için gerekli insan gücü, herşeyden önce eğitimdeki başarıya bağlıdır. Nüfus artışının hızlı olduğu ülkelerde, nüfusun eğitim düzeyi, gelişmiş ülkelere oranla çok düşüktür. Az gelişmiş ülkelerin eğitim düzeylerini yükseltmemelerinin çeşitli nedenleri vardır. Bunların arasında aşırı doğurganlık nedeni ile öğrenci sayısının hızla artması başta gelir. Son 15 yılda ülkelerde 5-14 yaş arasındaki eğitim çağındaki çocukların sayıları, sadece yüzde 10.8 oranında artarken, az gelişmiş ülkelerde bu oran yüzde 42.4'e kadar yükselmiştir.

2.3. Türkiye'de Nüfus ve Nüfus Sorunları

Günümüzde gerek Türkiye'de gerekse Dünya'da nüfus ve nüfusun toplumsal ve ekonomik olaylarla olan ilgisi giderek önem kazanan bir konu olarak belirmektedir. Bu nedenle herhangi bir ülkenin nüfus yapısı incelenirken, nüfusun toplumsal ve ekonomik sorunlarla olan ilişkisinin ortaya konulması gerekmektedir.

Türkiye’de, Cumhuriyetin ilk yılları geride bırakıldıktan sonra, yapılacak ekonomik ve toplumsal atılımlara temel olmak üzere 1927 yılında ilk kez nüfus sayımı yapılmıştır.

ÇİZELGE —2
TÜRKİYE’DE SAYIM YILLARINA GÖRE TOPLAM NÜFUS
VE
NÜFUS ARTIŞ HIZI

Yıl	Nüfus (Bin olarak)	Nüfus Artış Hızı (Bin olarak)
1927	13.648	—
1935	16.158	21.10
1940	17.821	17.02
1945	18.790	10.59
1950	20.947	21.73
1955	24.065	27.75
1960	27.755	28.53
1965	31.391	25.19
1970	35.605	25.19
1975	40.348	25.00
1980	44.737	20.65
1985	50.664	24.88

Kaynak : **Türkiye İstatistik Cep Yıllığı**, (Ankara: DİE Yayınları, 1987), s.33.

Çizelgeden de anlaşılacağı gibi geride bıraktığımız elli yıl içinde (1927-1980) nüfusumuz % 346 oranında artmıştır. Bunun anlamı, Türkiye nüfusunun kendini 3,5 kere yenilemesidir. Aynı çizelgeden Türkiye’de 1945 yılından sonra büyük bir nüfus patlamasının meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu patlamanın nedenlerini nüfus bilimciler şöyle özetlemektedirler:

a. 1913-1923 döneminde Kurtuluş Savaşı nedeniyle kırılan genç erkek nüfustaki kuşaklar, ancak 1940 yıllarında doğurgan çağa gelmişlerdir. Ne var ki, İkinci Dünya Savaşı süresince silah altına alınan bu yeni doğurgan kuşak ancak 1945’ten sonra ürünlerini verebilmiştir.

b. Antibiyotiklerin bulunması, sıtma ile yapılan yoğun mücadele gibi sağlık alanındaki çalışmaların başarılı sonuçlara ulaşması, genel ölüm oranında ciddi boyutlara varan bir düşüş sağlanmıştır.

Kuşkusuz bu iki etmenin birlikte varlığı, nüfusun yıllık artış oranını yükseltmiştir. Sonuçta 1950'den sonra sürekli bir biçim alan hızlı nüfus artışı, Türkiye'nin ekonomik büyümesinin bireylere yansımaları açısından da olumsuz etkilerini göstermeye başlamıştır.

Dolayısıyla 1940'a kadar egemen olan resmi nüfus politikası yerini "Yeni-Malthus'culuk" diye adlandırabileceğimiz nüfus planlaması politikalarına bırakmıştır. Uygulanan bu politikaya rağmen, en iyimser tahminlere göre 2000 yılına kadar Türkiye nüfusunun artış hızı yılda %2'nin altına inmeyecektir. Çok kaba bir hespla 2000 yılında Türkiye'nin nüfusu 66 milyon 800 bine ulaşacaktır. Bu arada yurt dışındaki Türklerin nüfusunda da aynı dönem içerisinde 4 milyona ulaşması beklenmelidir.

Dünya Bankası'nın tahmini projeksiyonlarına göre Türkiye'de nüfus artış hızının %1'e düşmesi ancak 2010 yılında gerçekleşecek, durağan nüfusa erişilmesi ise 100 milyonluk bir nüfusla ancak 2075 yılında olanaklı olacaktır.

Türkiye'de toplumun yapısındaki en önemli bunalım dinamiği hızlı nüfus artışıdır. Hızlı nüfus artışı, nüfusun yapısını gençleştirmekte, toplam nüfus içinde küçük yaş grubunun yoğunluğunu artırarak, bağımlı nüfus oranını yükseltmektedir.

Ülkemizde nüfus yapısının hızla gelişmesi ekonomik alanda gerçekleştirebilecek en yüksek üretim faaliyetinin bile karşılayamacağı bir emek arzı fazlalığı yaratmaktadır. Bu durum da ülke düzeyinde, nüfusun sektörlere göre dağılımını etkilemekte ve kişi başına düşen gelir düzeyindeki artışı yavaşlatarak, kaynak dağılımını bozmaktadır.

Diğer yandan Türkiye'de nüfusun hızla artışı, ekonomik gelişme süreci içinde eğitim hizmetlerine olan talebi de doğrudan doğruya etkilemektedir. Eğitim hizmetlerinin yalnız hacmi değil, niteliği de bu artışın etkisinde kalmakta ve toplumumuzda eğitim ihtiyaçlarının hızla arttığı görülmektedir.

Ülkemizde eğitim ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmaması, eğitimin düzeyinin düşmesine ve eğitimin niteliğinin bozulmasına neden olmaktadır. Bir ülkede eğitim düzeyinin düşmesinin ise, o ülkede doğum ve ölüm hızlarını arttıracak bilinen bir gerçektir.

Türkiye'de hızlı nüfus artışının beraberinde getirdiği sorunlardan bir diğeri de köyden kente göç olgusudur. Ülkemizin ekono-

mik ve toplumsal yapısında meydana gelen değişmelerin bir sonucu olarak ortaya ıran ve kentleşme adı verilen bu değişme, belli bir hıza ve dereceye ulaştıktan sonra toplumumuzun yapısını ve değişme sürecini de etkilemektedir.

Türkiye'de kentleşme, nüfusun önemli bir kesiminin sağlık hizmetlerinden yoksun gecekondualarda yaşamasına yol açmaktadır. Nüfusun bu tür yerlerde kalabalık aile toplulukları halinde yaşaması bir çok sağlık sorununun da doğmasına neden olmaktadır. Ülke genelinde zaten yüksek olan doğurganlık ve bebek ölüm hızları bu tür bölgelerde giderek artmaktadır.

Türkiye'de nüfusun giderek artması, ülke düzeyinde sağlık hizmetlerini de olumsuz yönde etkilemekte, bu hizmetlerin yetersiz kalmasına ve dengesiz dağılımına neden olmaktadır.

2.4. Türkiye'de Kalkınma Planlarında Nüfus Politikaları

Türkiye'de nüfus politikalarının geçmiş uygulamalarına bakıldığında belirgin bir politikanın varlığından söz edilemez. Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda çıkartılan bazı kanunlar ve T.B.M.M.'de yapılan konuşmalardan nüfus artışını destekleyen bir eğilimin olduğunu görmek mümkündür. 1960'lı yıllarda Türkiye'de nüfus politikası alanında bazı gelişmeler olmuştur. Beş Yıllık Kalkınma Plânında yeni bir nüfus politikasından söz edilmektedir. 1968 yılında uygulamasına geçilen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında ise, konuya yaklaşım açısı değişmekte «nüfus plânlaması» deyiminin yerini «aile plânlaması» deyimini almaktadır. İkinci plân döneminde konuya bakış açısı değişirken aynı zamanda hükümetlerin konuya olan ilgisinin azaldığı izlenmektedir. 1973-1977 döneminde uygulanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında ise nüfus konusundaki yaklaşım biraz daha değişmekte ve «hızlı nüfus artışı» toplumun uzun dönemde çözümlenmesi gereken sorunları arasında kabul edilmekte, ancak konuya ilişkin bir politika veya alınan önleme rastlanmamaktadır. Söz konusu plânda aile plânlaması çalışmalarının Ana-Çocuk Sağlığı programını destekleyen bir sağlık hizmeti olarak düşünöldüğü görölmektedir.

1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında ise, aile plânlaması çalışmalarında koruyucu sağlık hizmetlerine ağırlık verilmesi gerekliliği savunulmaktadır.

III. TÜRKİYE'DE NÜFUS/AİLE PLÂNLAMASI

Nüfus plânlaması genel anlamda, toplumların demografik değişimlerden meydana gelen sosyal ve ekonomik sorunların çözümlenebilmesi için alınan önlemler ve uygulanan çabalar bütünüdür. Ancak, nüfus olgusunun çok bileşenli bir yapıya sahip olduğu göz önüne alınır, nüfus sorununun ülke düzeyinde ele alınabileceği gibi aile ve kişi düzeyinde de incelenebileceği görülür. Günümüzde pek çok ülke nüfus planlaması uygulamalarını, «Aile Plânlaması» adı altında tanımlamakta ve faaliyetlerini bu yaklaşımla yürütmektedir. Nüfus plânlaması uygulamalarını «Aile Plânlaması» boyutunda ele alan yaklaşımlar aile plânlamasını «Evli çiftlerin, çocuk sayısını ekonomik olanaklarına ve kişisel isteklerine göre sınırlamaları, başka bir deyişle doğumlar arasında aynı nedenlerle istedikleri aralıkları sağlamaları» olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizde ise 2827 Sayılı Nüfus Plânlaması Hakkındaki Kanun'un 2. maddesine göre **nüfus plânlaması**; fertlerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları şeklinde tanımlanmakta ve bu yaklaşımla aynı özellik göstermektedir. Nüfus Plânlaması kavramını kişi temelinde ele alan yaklaşımlar ise, çalışmalarını «Doğum Kontrolü», «Gebelik Önlenmesi» ve «Nüfus Kontrolü» kavramları üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Bu yaklaşım içinde: **Doğum Kontrolü** : Gebeliği önleyici tedbirlerle birlikte, bunun dışındaki kısırlaştırma ve kürtaj gibi yöntemlerin kullanılması, devamlı ya da geçici olarak cinsel birleşmeden kaçınma.

Gebeliğin Önlenmesi : Kısırlaştırma dışında, gebelikle sonuçlanan bütün cinsel birleşmelere karşı alınan tedbirlerin tümü.

Nüfus Kontrolü : Gebelik ve doğum öncesi tedbirlerle nüfus artışını sınırlama, olarak tanımlanmaktadır.

Geçmişte nüfus plânlaması uygulamalarında, öncelikle aile ve bireye yönelmiş ve bunda da önemli ölçüde başarılar kazanmış olan gelişmiş ülkeler, bu gün nüfus plânlaması uygulamalarında, soruna toplumsal olarak bakan yaklaşımları tercih etmektedirler. Az gelişmiş ülkelerde uygulanan nüfus plânlaması çalışmalarında ise temel ilgi alanını «aile ve birey» oluşturmaktadır.

3.1. Türkiye'de Nüfus/Aile Plânlamasına İlişkin Yasalar

3.1.1. 557 Sayılı Yasa

10 Nisan 1965 tarihinde uygulanmaya başlanan 557 Sayılı Nüfus Plânlaması Hakkındaki Kanun, ülkemizde nüfus plânlaması konusunda atılmış önemli bir adımdır. Söz konusu kanun her ne kadar «Nüfus Plânlaması Hakkındaki Kanun» adını taşımaktaysa da temel hedef ve felsefe «Aile Plânlaması»dır.

Bu yasanın getirdiği en önemli yenilik «fertlerin istedikleri zaman istedikleri sayıda çocuk sahibi olabilmelerini» hükme bağlamasıdır. Diğer yandan bu yasa ile gebeliği önleyici ilaç ve araçların temin edilmesi, uygulamaların yürütülmesi bir devlet görevi olarak benimsenmiş ve bu görevin yerine getirilmesi sorumluluğu SSYB'na verilmiştir.

557 Sayılı Yasa, genel olarak gebeliğin önlenmesi için ilaç ve araç kullanımını yasaklayan bir önceki yasa maddelerini yürürlükten kaldırarak, aile plânlaması hizmetlerinin yürütülmesini yeniden düzenleyen bir yasa olarak tanımlanabilir. Yasanın öngördüğü hizmetleri yürütmek üzere aynı yıl SSYB bünyesinde Türkiye'de ilk kez Nüfus Plânlaması Genel Müdürlüğü kurulmuş, bu müdürlüğün merkez ve taşra teşkilâtı oluşturulmuştur. Ancak daha sonraları Ana Çocuk Sağlığı hizmetleri ile Aile Plânlaması hizmetlerinin birlikte yürütülmesinden doğacak yararlar dikkate alınarak Şubat 1982'de bu iki Genel Müdürlük «Aile Plânlaması-Ana Çocuk Sağlığı (APAÇS) Genel Müdürlüğü» adı altında birleştirilmiştir.

Bu yaklaşım ile 557 Sayılı Yasa'ya dayalı olarak yaklaşık 20 yıl kadar yürütülen aile plânlaması hizmetlerinde az da olsa belli bir aşamaya varıldığı 1963 yılından bugüne kadar her 5 yılda bir yapılan doğurganlık araştırmaları sonuçlarına göre söylenebilir.

1983 yılında HÜNEE'nün yaptığı Doğurganlık Araştırmasının bulgularına göre, araştırmanın kapsamına giren evli kadınların %88'inin gebeliği önleyici herhangi bir yöntemi bildiği, %50'nin bu yöntemlerden herhangi birini kullandıkları ve kullananların da %18'inin başarılı oldukları tesbit edilmiştir.

Yine aynı araştırma sonuçlarına göre araştırmanın kapsamına giren evli ve doğurgan kadınların %57'sinin daha fazla çocuk istemedikleri ve istenen çocuk sayısının 3 olduğu belirlenmiştir.

557 Sayılı Yasa'nın uygulandığı dönemde, tıbbi zorunluluk dışında düşük yapma ve yaptırmasının suç olmasına rağmen çocuk düşürme olayları her geçen yıl artmış, 1963 yılında her 100 kadından 7.6'sının isteyerek düşük yaptığı ve bu oranın 1978'de 16.8'e, 1983 yılında ise 20'ye ulaştığı görülmüştür.

3.1.2. 2827 Sayılı Yasa

557 Sayılı Yasa'nın belli bir süre sonra uygulamada yetersiz kalmasıyla, bu kanunun bazı maddelerinin toplumun ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi için bir değişiklik tasarısı hazırlanmış ve bu tasarı 27 Mayıs 1983 tarihinde 2827 Sayılı «Nüfus Plânlaması Hakkındaki Kanun» adıyla yasalaşmıştır.

Aile plânlaması hizmetlerini geniş kapsamlı olarak ele alan 2827 Sayılı Yasa ile, anne açısından tıbbi bir sakınca olmaması halinde istek üzerine 10 haftaya kadar olan gebeliklerin devletin denetimi ve gözetimi altında sonlandırılması hükme bağlanmıştır.

Korunma yöntemlerinin başarısızlığından oluşan gebeliklerin sağlıklı bir biçimde sonlandırılabilmesine imkân sağlayan 2827 Sayılı Yasa ile ayrıca, aile plânlaması uygulamalarının kırsal alanlarda en uç oktalara kadar yaygınlaştırılabilmesi için hekim ve hekim olmayan sağlık personeline (pratisyen hekim, ebe ve hemşirelere) uygulama yetkisi verilmiştir. Ülkemiz için gerçek bir reform niteliğinde olan bu yetkinin yerinde ve zamanında, doğru olarak kullanılabilmesi için yasa eğitimi bir zorunluluk olarak getirmiştir. Ayrıca tüm kamu kuruluşlarının aile plânlaması hizmetlerinde görevlendirilmesi ve aile plânlaması eğitiminin örgün eğitim kurumlarına sokulması 2827 Sayılı Yasa ve ekleriyle getirilen yeniliklerdendir.

Bütün bunlara ilâve olarak 2827 Sayılı Yasa ve eklerinin, bürokratik formaliteleri azaltarak aile plânlaması hizmetlerine yeni düzenlemelerle belli bir disiplin getirmesi, konuyla ilgili olarak atılmış önemli adımlardan biridir.

3.2. Türkiye'de Nüfus/Aile Plânlaması Hizmetlerinin Düzenlenmesi.

Türkiye'de nüfus plânlaması hizmetleri «509 Sayılı Nüfus Plânlaması Hizmetlerini Yürütme Yönetmeliği» gereğince SSYB içinde Aile Plânlaması Ana ve çocuk Sağlığı (APAÇS) Genel Müdürlüğü»

tarafından yürütülmektedir. Aynı Genel Müdürlük, nüfus ve aile plânlaması hizmetlerinin plân ve programlarını yapmak, uygulamak konuyla ilgili hizmet veren resmi ve özel kuruluşlara ilaç, araç-gereç ve bilgi desteği sağlamak, bunları değerlendirmek ve genişletmekle yetkili ve sorumludur.

Aynı yönetmeliğe göre SSYB nüfus plânlaması konusunda diğer kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak üzere **Nüfus Plânlaması Danışma Kurulu**'nu kurmakla yükümlüdür. SSYB, diğer kurum ve kuruluşların temsilcileri ile Bilimsel Çalışma Kurulundan oluşan Nüfus Plânlaması Danışma Kurulu :

- a. Nüfus Plânlaması konusunda strateji tesbit etmek ve hizmetlerin yürütülmesi konusunda bakanlığa görüş bildirmek,
- b. Tüm kurum ve kuruluşlarda yürütülen nüfus plânlaması çalışmalarını yılda bir kez rapor halinde yayınlamakla görevlidir.

Türkiye'de nüfus ve aile plânlaması hizmetlerinin taşrada yürütülmesinden ise ise Valiler ve İl Sağlık Müdürleri sorumludur. Nüfus ve Aile Plânlaması hizmetlerini il düzeyinde yürütmek üzere İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı olarak Aile Plânlaması-Ana Çocuk Sağlığı Şube Müdürlükleri kurulmuştur. İl düzeyinde konuyla ilgili yapılan çalışmaları ve bu çalışmaları yürüten personeli Valiler ve İl Sağlık Müdürleri düzenli ve sürekli olarak denetlemekle görevlidirler.

3.3. Türkiye'de Nüfus ve Aile Plânlaması Uygulama Yerleri

Türkiye'de nüfus ve aile plânlaması uygulama yerleri «509 Sayılı Nüfus Plânlaması Hizmetlerini Yürütme Yönetmeliği» çerçevesinde belirlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre Türkiye'de konu ile ilgili uygulama çalışmaları :

- a. Bakanlıkça tesbit edilen yataklı tedavi kurumlarında açılan Nüfus Planlaması kliniklerinde,
- b. Aile Plânlaması-Ana Çocuk Sağlığı Dispanserlerinde,
- c. Sağlık Ocaklarında,
- d. Sağlık Evlerinde yürütülmektedir.

Bu uygulama yerlerinin dışında aynı yönetmeliğe göre :

- a. Yönetmelikte belirtilen koşulları sağlamak, araç ve gereçleri bulundurmak koşuluyla özel muayeneler gebeliği önleyici ve sonlandırıcı yöntemleri uygulayabilir.

b. İkiyüz ve daha yukarı sayıda işçi çalıştıran resmi ve özel kurum ve kuruluşlarla, işyerleri istedikleri takdirde bir «Nüfus Plânlaması Eğitim ve Uygulama Bölümü» açabilirler.

Yukarıda sıralanan uygulama yerlerinde, nüfus ve aile plânlaması hizmetlerini yürüten personelin görev yetkisi ve sorumlulukları ise «507 Sayılı Nüfus Plânlaması Hizmetlerini Yürütecek Personelin Eğitimi, Görev Yetki ve Sorumlulukları Hakkındaki Yönetmelik»le belirlenmiştir.

IV. HALKLA İLİŞKİLER ve TÜRKİYE'DE NÜFUS/AİLE PLÂNLAMASI UYGULAMALARININ HALKLA İLİŞKİLER FAALİYETLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.

Çağımızda gün geçtikçe gelişen teknoloji ve bunun sonucunda da değişen toplumsal koşullar, günümüz toplumlarını insan ve onunla ilgili olan gerçekler üzerinde durmaya yöneltmiştir. Bu nedenle günümüzün gelişmiş toplumları, insan gerçeğini yakından ilgilendiren nüfus plânlaması kavramı üzerinde dikkatle durmakta ve her geçen gün konuyla ilgili çalışmalarını yoğunlaştırmaktadırlar. Bu ülkeler nüfus plânlaması programlarının uygulanmasında son yıllarda «Halkla İlişkiler» denilen önemli bir iletişim sistemini geliştirmişler ve bu sistemi konuyla ilgili uygulamalarda önemli bir araç haline dönüştürmüşlerdir.

Bu gerçek ülkemiz açısından da önemlidir. Ama asıl önemli sorun, bu konuda yeni ve gerçekçi programların hazırlanması ve bu programların uygulanmasında «Halkla İlişkiler»i etkili bir araç olarak kullanabilmektir.

Halkla ilişkiler çoğu zaman halkı aydınlatma, bir örgüte iyi niyet ve destek sağlama, halkın zihninde örgüt hakkında olumlu bir izlenim ve imaj yaratma faaliyeti olarak tanımlanır.

Kamuoyunu etkileme ve ondan etkilenme süreci olarak da tanımlanabilen halkla ilişkiler, aslında örgütle toplumun karşılıklı çıkarları arasında iki yönlü bir haberleşme ve bilgi alışverişinde, bir denge sağlama sürecidir. Dilimizdeki «Halkla İlişkiler» sözü, İngilizce «Public Relations» deyiminin çevirisidir. Deyimde geçen «Public» sözcüğü, kamuya açık bütün bir halk «Relations» sözcüğü ise ilişkiler anlamına gelmektedir. Uluslararası Halkla İlişkiler Enstitüsü ise halkla ilişkileri «Örgüt ve halk arasında karşılıklı

anlaşmayı korumak ve kurmak için önceden plânlanmış sürekli bir çaba» olarak tanımlar.

Halkla ilişkiler kavramını yeterince anlayabilmek ve halkla ilişkiler çalışmalarında başarıya ulaşabilmek için «Kamuoyu» kavramının açıklığı kavuşturulması gerekir. Kamuoyu (halkoyu, public opinion, opinionion publige) çok genel anlamda «Bir grup insanın bir sorun karşısında takınmış olduğu fikir ve tutum» olarak tanımlanabilir.

Olaya sosyolojik açıdan bakan araştırmacılara göre kamuoyu, örgütlü grupları temsil edebileceği gibi, kalabalıkları, gazete okuyucularını, tüketiciler gibi tam anlamıyla örgütlenmemiş grupları da temsil edebilir. Kamuoyunun oluşumunu geniş ölçüde etkileyen faktörler arasında aile, okul gibi bireyi doğumundan itibaren etkilemeye başlayan kurumlar yer almaktadır. Kamuoyunu biçimlendiren çevresel etkenler ise, şehirleşme ve nüfus artışı, eğitim ve öğretim düzeyi, haberleşme sistemlerinin durumu, yasal ve siyasal kurumlar olarak sıralanabilir.

Başarılı bir halkla ilişkiler kampanyasında izlenecek olan yol şu aşamalardan oluşur:

a. Bilgi Toplama : Bir halkla ilişkiler kampanyasında atılacak ilk adım, bilgi toplanmasıdır. Bilgi toplamak ise yoğun bir bilimsel araştırmayı gerektirir. Hedef olarak alınacak kitlenin özellikle eğilimleri, düşünceleri, toplumsal ve kültürel yapıları bilinmedikçe halkla ilişkiler çalışmasının amacına ulaşması mümkün değildir. Araştırmada kullanılacak araç ve yöntemlerin araştırma öncesinde belirlenmesinde ve ne kadar güvenilir olduklarının bilinmesinde büyük yarar vardır. Bu araç ve yöntemler, anketler, sorucevap görüşmeleri, telefonla ya da yüzyüze yapılacak görüşmeler olabilir. Bu araçların uygun ve verimli biçimde kullanılmasını sağlamak kampanyanın başarılı olmasında büyük önem taşımaktadır.

b. Plânlama : Bilgi toplama aşaması sonrasında elde edilen bilgiler değerlendirilerek, halkla ilişkiler kampanyası plânlanır. Plânlama aşamasında, kampanya için düzenlenecek bütçe, kullanılacak haberleşme araçları, personelin nitelik ve nicelikleri ile tanıtma mesajları ayrıntılarıyla tesbit edilir.

c. Ön deneme ve uygulama : Hazırlanan plânın ve özellikle belirlenen mesajların küçük gruplar üzerinde ön denemeyle sınanması, ortaya çıkabilecek aksaklıkların tesbit edilerek düzeltilmesi açı-

sından büyük yarar sağlar. Ön denemenin yapılmasından sonra sıra hazırlanan plânın uygulanmaya başlamasına gelecektir. Uygulama aşamasında kampanya dikkatle takip edilmeli aksaklıklar anında düzeltilmelidir.

d. Sonuçların Değerlenmesi : Hazırlanan plânın uygulanmasıyla birlikte alınan sonuçları değerlendirme çalışmaları da başlamalıdır. Bu değerlendirme uygulanmış olan kampanyanın başarı derecesine tesbit edilmesine de yardımcı olacaktır.

4.1. Türkiye’de Kamu Kuruluşlarının Aile Plânlamasına İlişkin Halkla İlişkiler Faaliyetleri

Türkiye’de aile plânlaması konusundaki uygulamalar, bilindiği gibi «2827 Sayılı Nüfus Plânlaması Hakkındaki Kanun» ve «509 Sayılı Nüfus Plânlaması Hizmetlerinin Yürütme Yönetmeliği» çerçevesinde sürdürülmektedir. Bu yasa ve yönetmelik uyarınca, Türkiye’de aile plânlaması eğitim-öğretim ve uygulama hizmetlerinin ülke çapında yürütülmesinden ve koordinasyonun sağlanmasından SSYB sorumludur. Aynı yasa ve yönetmelik söz konusu faaliyetlerin yürütülmesinde Milli Savunma, Milli Eğitim Gençlik ve Spor, Sosyal Güvenlik Bakanlıklarının yanı sıra :

- a. Yüksek öğretim kurumlarına,
- b. Sosyal Güvenlik kurumlarına,
- c. Tüm kamu ve kuruluşlarına,
- d. Kamu kurumu niteliğindeki ilgili meslek kuruluşlarına ve
- e. Özel ve Gönüllü kuruluşlara, görevler vermektedir.

İlgili yasa ve yönetmelikle kendilerine görev verilen bu kurum ve kuruluşların geçmişten günümüze aile plânlaması ile ilgili ortaya koydukları çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların bilinçli ve programlı bir şekilde düzenlenmiş, halkla ilişkiler faaliyetlerinden çok, yasa savma türünden çalışmalar olduğu gözlenir.

Ülkemizde kamu kuruluşlarının güçlükle de olsa adına halkla ilişkiler diyebileceğimiz aile plânlamasına ilişkin faaliyetlerini şu ana başlıklar altında toplayarak ele alabiliriz :

- a. Aile plânlamasını topluma tanııtma faaliyetleri : Türkiye’de Kurtuluş Savaşı’ndan 1960’lı yıllara kadar uygulanan «Doğurganlığı artırıcı Nüfus Politikası» bugün bile genel olarak toplumumuzda yer

etmiş bir politika görünümündedir. Bu nedenle bu eski politika-
nın toplumumuz üzerindeki etkisini bir hamlede silerek yeni bir
nüfus politikasının uygulamaya konulmasında bazı güçlüklerle kar-
şılaşılabacağı açıktır.

Aile plânlaması, ailelerin ve bireylerin istekleri ve insiyatifleri
ile gerçekleşebilecek bir program olduğundan, uygulanması öncelik-
le halkın konuya inanması ve desteğine bağlıdır. Aileleri ve bireyleri
bu konuda ikna etmenin kesin yolu ise aile plânlamasını topluma
tanıtma faaliyetlerinden geçmektedir. Geçmişten günümüze aile
plânlamasının topluma tanıtılmasında kamu kuruluşlarının üzer-
lerine düşen görevleri yerine getirdikleri söylenemez. Bu kurum
ve kuruluşlar böyle bir faaliyette öncelikle kitle iletişim araçlarını
kullanmada çok yetersiz kalmışlar, halkla ilişkilerde temel öge olan
iletişimi göz ardı etmişlerdir.

b. Aile plânlaması konusunda toplumu eğitime faaliyetleri : Türki-
ye'de aile plânlaması konusundaki eğitim çalışmaları yaygın, örgün
ve meslek eğitimi çerçevesinde sürdürülmektedir.

Bu konudaki yaygın eğitim hizmetlerini SSYB, APAÇS Genel
Müdürlüğü ülke çapında düzenlemek veyürütmekle görevlidir. İller-
de ise bu eğitim hizmetleri Valiler, İl Sağlık ve APAÇS Şube Müdür-
lükleri tarafından yürütülmektedir.

Aile plânlaması konusundaki yaygın eğitim hizmetlerini Si-
lahlı kuvvetler SSYB ile işbirliği yaparak kendi bünyesinde uygu-
lamakta, TRT konuyla ilgili eğitim programlarını yine SSYB'ye da-
nışarak hazırlamakta ve yayınlamaktadır.

Türkiye'de aile plânlaması konusundaki halk eğitimini genel-
likle sağlık personeli üstlenip yürütmektedir. Özellikle sağlık ocağı
ve sağlık evi gibi uç basamakta çalışan personelin bu konudaki önem-
li görevlerinden birisi toplumun eğitimidir.

Bu eğitim çalışmaları uygulamada grup eğitimi şeklinde yapı-
lmaktadır. Oysa nüfus sorunlarının çok önemli olduğu Türkiye'de ko-
nu ile ilgili yaygın eğitim çalışmalarını sürdürmek sadece SSYB
bünyesindeki sağlık personelinin üstlenebileceği bir görev değildir.
Başta MGSB olmak üzere diğer bakanlık ve kuruluşların yaygın
eğitimde konuya sahip çıkmaları gerekmektedir.

Kırsal yörelerde, aile plânlaması eğitimi çalışmalarında sağlık
personelinin yörenin toplum liderleri ile (öğretmen, imam, köy muh-

tarı) işbirliği yapması toplumu motive edici önemli bir yol olarak gözükmektedir. Nüfusla ilgili olaylarda yetişkin eğitimin hangi programlar içinde ve nasıl yapılacağı bir devlet politikası olarak ele alınarak sistemli bir biçimde hedefler tesbit edilerek yürütülmelidir.

Gelişmiş ülkelerin örgün eğitimde özellikle aile plânlaması konularına uzun süreden beri yer verdikleri bilinmektedir. Halen pek çok ülkede özel programlar halinde, resmi ilk ve orta eğitim programı içine sağlık ve aile plânlaması konularının entegre edilmesi konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

İsveç'te 1930 yılından beri bu tür programların ilk ve orta eğitim kuruluşlarının programları içersinde yer almasının, ülke nüfusunun azalmasında etkili olduğu söylenebilir.

Bu tür programların esas amacı, çocuklarda erken dönemde nüfus ve nüfus sorunları ile ilgili kavram ve norm geliştirmek, karar verdirmek ve ileride bu konuda toplumun liderleri olmalarını sağlamaktır.

Ülkemizde ise aile plânlaması konusundaki örgün eğitim hizmetlerinin orta öğretim kurumlarından başlanarak tüm resmi ve özel okulların eğitim, öğretim programlarında yer alması gerekliliği 509 Sayılı Nüfus Plânlaması Yönetmeliği'nde belirtilmektedir.

Konuyla ilgili uygulamalara gelince Türkiye'de bırakınız aile plânlaması eğitimini, sağlık eğitimine bile gereken önemin verilmediği açıkça görülür. Ortaokul ve liselerimizde geçtiğimiz son bir kaç yıl içinde eğitim programlarına alınan Sağlık Bilgisi dersleri yetersizdir.

Bu nedenlerden dolayı ülkemizde aile plânlaması programları, kadınlarımıza geneliğe istemedikleri sayıda çocukları olduktan sonra ulaşmaktadır.

c. Aile plânlamasıyla ilgili uygulama hizmetlerini yürütme faaliyetleri : Türkiye'de aile plânlaması konusundaki uygulama hizmetleri SSYB'nun kontrolünde ve koordinatörlüğünde diğer kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte özel ve gönüllü kuruluşların çabalarıyla sürdürülmektedir. Ancak, bu hizmetlerin yürütülmesinde temel görev ve sorumluluk SSYB'na aittir. Nüfus plânlaması uygulama yerlerindeki konuyla ilgili hizmetler:

- i . Rahim içi araç uygulamalarının halka parasız olarak sunulması,
- ii . Gebeliği önleyici yöntemler hakkında halk ve personel eğitiminin yapılması,
- iii. Gebeliği önleyici yöntemlerden gerekenin uygulanması,
- iv. Acil durumlarda rahim tahliyesi,
- v . İsteyen kadın ve erkeğe sterilizasyon ameliyatlarının yapılması,
- vi. Gebeliği önleyici araç ve gereçlerin halka parasız olarak dağıtılması,
- vii. Ev ve aile ziyaretleriyle halk eğitiminin gerçekleştirilmesi şeklinde yürütülmektedir.

SSYB, APAÇS Genel Müdürlüğü klinik ve doktor olmayan bölgelerimize ulaşabilmek için eğitim ve tatbikat ekiplerinden oluşan gezici ekiplerden faydalanmakta, bu ekipler aracılığıyla rahim içi araç ve hap kondom dağıtım çalışmaları sürdürmektedir.

ÇİZELGE—3

SSYB, AİLE PLÂNLAMASI VE ANA ÇOCUK SAĞLIĞI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

RİA - HAP - KONDOM DAĞITIMI ÇALIŞMALARI (1965-1984)

Yıllar	RİA	HAP	KONDOM
1965	5 193	—	—
1970	57 180	8 417	—
1975	47 571	11 752	4 573
1980	96 192	89 381	64 368
1984	162 234	221 331	284 803

Kaynak : **SSYB, Aile Plânlaması ve Ana Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu** (Ankara : SSYB Yayınları, 1985), s.33.

4.2. Türkiye'de Özel Kuruluşların Aile Plânlamasına İlişkin Halkla İlişkiler Faaliyetleri

Türkiye'de özel kuruluşların aile plânlaması konusundaki faaliyetlere katılmaları, konuyla ilgili yasalar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Mevcut yasalar gereği özel kuruluşlar konuyla ilgili faa-

liyetlerini SSYB'nın koordinatörlüğünde APAÇS Genel Müdürlüğü ile işbirliği içinde gerçekleştirmeye zorunludurlar.

Ülkemizde özel kuruluşların aile plânlamasına ilişkin faaliyetlerine bakıldığında, bu faaliyetlerin istenilen düzeyde olmadığı görülür. Söz konusu kuruluşların faaliyetleri resmi kurum ve kuruluşların faaliyetleri yanında çok küçük bir alanı kapsamaktadır. Özel kuruluşlar bu hizmetleri temelde devletin görevi olarak görmekte ve bu yüzden konuyla ilgili faaliyetlere katılmak istememektedir. Özel kuruluşların konuyla ilgili giriştikleri faaliyetlerin sayıca azlığı da bu nedenden kaynaklanmaktadır.

Geçmişten günümüze özel kuruluşların konuyla ilgili gerçekleştirdikleri hizmetleri halkla ilişkiler faaliyeti olarak tanımlamak oldukça güçtür. Oysa gerçekte özel kuruluşların aile plânlaması ile ilgili çalışmalara katılabilmeleri için halkla ilişkiler mükemmel bir yoldur.

Türkiye'de özel kuruluşların aile plânlamasına ilişkin faaliyetlerini şu ana başlıklar altında inceleyebiliriz :

a. İşyerlerinin nüfus plânlaması faaliyetleri: Türkiye'de işyerlerinin nüfus plânlaması hizmetleri «509 Sayılı Nüfus Plânlaması Hizmetlerini Yürütme» Yönetmeliğince düzenlenmektedir. Bu yönetmelikte ikiyüz ve daha yukarı sayıda işçi çalıştıran resmi ve özel tüm kurum ve kuruluşların, iş yerlerinde bir «Nüfus Plânlaması Eğitim ve Uygulama Bölümü» açtıkları takdirde kendilerine SSYB'nın gerekli desteği sağlayacağı hükmü yer almaktadır.

Türkiye'de aile plânlaması faaliyetlerine bünyelerinde yer veren kuruluşlar daha çok kamu kuruluşu niteliğindeki iş yerleri olmaktadır. Bugüne kadar işyerlerinde ikiyüzden fazla işçi çalıştıran özel işyerlerinin bu konuda gerçekleştirdikleri uygulamaların sayısı ise yok denecek kadar azdır.

İşyerlerinde aile plânlaması faaliyetlerinin düzenlenmesinde, çalışanların bağlı buldukları dernek veya sendikalara önemli görevler düşmektedir. Yakın bir geçmişte çeşitli sendikalar değişik iş alanlarında toplam 243.000 işçiyi SSYB ile ortaklaşa düzenledikleri eğitim ve uygulama çalışmaları aracılığıyla konu hakkında bilgilendirmişlerdir.

Günümüzde özel ve resmi kurum ve kuruluşlarda çalışanların aile plânlamasının önemini kavramaları, bu iş yerlerinde konuyla

ilgili faaliyetlerin yoğunlaşmasına neden olacaktır. Bu tür faaliyetlerin işyerlerinde yoğunlaştırılmasında öncelikle görev devlete daha sonra da sendika ve işverenlere düşmektedir.

b. Aile plânlamasına yönelik ilâç, araç ve gereç üreten ticari kuruluşların faaliyetleri : Türkiye’de SSYB gebeliği önleyici ilâç ve araçları temin veya imal etmeye veya ettirmeye, muhtaç olanlara bu ilâç ve araçları parasız ve maliyetinden ucuz bir fiyatla verilmeye, satırmak için tedbir almaya yetkili tek kuruluştur. Bu tür ilâç ve araçların imal veya Türkiye’ye ithali SSYB’nın iznine bağlıdır.

Ülkemizde aile plânlamasında kullanılacak ilâç ve araçların niteliği, aralarında tıp fakülteleri öğretim üyelerinin de bulunduğu bir komisyonun yazılı görüşü alınarak SSYB tarafından tesbit edilir. Bu ilâç araç ve gereçlerin propagandası ise «2827 Sayılı Nüfus Plânlaması Hakkındaki Kanun» hükümlerince yapılır. Bu yasaya göre gebeliği önleyici nitelikte oldukları kabul edilmeyen ilâç ve araçları yurt içinde imal edenler veya her ne suretle olursa olsun dağıtanlar veya ticaret maksatla yurda sokanlar veya bu maksatla bulunduranlar yedi aydan iki yıla kadar hapis ve otuzbin liradan yüzellibin liraya kadar ağır para cezasına çarptırılırlar, imalathaneleri kapatılır, ilâç ve araçları müsadere olunur.

Yasaların getirdiği kısıtlamalar göz önüne alınırsa konuyla ilgili ilâç, araç ve gereç üreten ticari kuruluşların faaliyetlerinin sadece ürettikleri ilâç, araç ve gereçlerin reklâm ve tanıtım çalışmaları ile sınırlı kaldığını söylemek mümkündür. Reklam ve tanıtım çalışmalarının hedef kitlesini ise konuyla ilgili meslek grupları oluşturmakta, geniş halk kitlelerini kapsamaktan çok uzak kalmaktadır. Diğer yandan SSYB ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının aile plânlamasına ilişkin halkla ilişkiler faaliyetlerinde bu tür ticari kuruluşların dışladıkları bilinen bir gerçektir.

Halen Türkiye’de 9 ticari kuruluş gebeliği önlemeye yönelik 18 tür ilâç, araç ve gereç üretmektedir. Bu ticari kuruluşlar yeni ürettikleri bir malın piyasaya tanıtımını, öncelikle yazılı basın aracılığı ile duyurmakta daha sonra ise hedef kitle olarak tesbit edilen ilgili meslek gruplarına (doktor, eczacı vb.) mamülü ayrıntılı olarak tanıtan broşürler, tanıtım kitapçıkları ve eşantıyon örnekleri göndermektedirler. Bu tür bazı ticari kuruluşların piyasaya yeni sundukları bir mamül hakkında hedef kitleler için basın toplantıları ve seminerler düzenledikleri de görülmektedir.

4.3. Türkiye'de Gönüllü Kuruluşların Aile Plânlamasına İlişkin Halkla İlişkiler Faaliyetleri

Aile plânlamasını, aile düzeyinde ana-babanın arzu ettikleri çocuk sayısını, istedikleri sosyal ve psikolojik koşullar içinde gerçekleştirme imkânı yaratmak olarak düşündüğümüzde, aynı zamanda onu toplumun nüfus yapısını olumlu yönde etkileyecek uyarma, bilgi verme, hizmet sunma ve gönüllü katılmayı sağlama gibi programlardan ve çalışmalardan oluşan bir sistem olarak kabul etmemiz gerekir. Bu sistemin de en önemli dayanağı halkın eğitimidir.

Diğer ülkelerde yapılan çeşitli araştırmalar ailelerin bilgi edinme ihtiyacı içinde oldukları konunun aile plânlaması olduğunu ortaya çıkarmıştır. Gene aynı konuda yapılan araştırmalar aile plânlamasını bir plânlama, düzenleme ve iyileştirme çabası olarak görmüş, özellikle gelişmekte olan ülkelerde gönüllü kuruluşların bu tür çabalardaki yerini önemle vurgulamışlardır.

Aile plânlaması gibi çok nazık bir konuda gönüllü kuruluşların, aileye hizmet vermeyi amaçlayan bir yardımcı olarak ortaya çıkmaları konuyu ailenin benimsemesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Bu yaklaşım içerisinde devletin yerine ailenin karşısına gönüllü kuruluşların çıkması, ailenin eğitiminde önemli olan yaklaşma ve anlaşmayı kolaylaştıracaktır. Gönüllü çalışmalar, çok zaman ve insan gücü isteyen, az insana hitabeden ve adım adım ilerleyen çalışmalardır. Ancak gönüllü çalışmalarla elde edilen başarılar daha kalıcı başarılardır.

Gönüllü kuruluşların diğer çalışma alanlarından birisi de, tıbbi uygulama hizmetlerinin sağlanmasında danışmanlık görevinin yerine getirilmesidir. Aileyi, ana ve çocuk sağlığını korumayı, iyileştirmeyi ve geliştirmeyi hedef olarak, gebelikten korunmanın yollarını ve araçlarını tanıtan ve halka bu konuda ne zaman ve nereye başvurmaları gerektiğini gösteren gönüllüler, yaptıkları eğitimin hangi yönde yol aldığını da denetlemek zorundadırlar.

Türkiye'de gönüllü kuruluşların nüfus plânlamasına ilişkin faaliyetleri yukarıda sıralanan özelliklerden uzak gözükmektedir. SSYB'nin ve konuyla ilgili hizmet vermeyi amaçlayan gönüllü kuruluşların faaliyetleri, yetersiz kalmaktadır. Gönüllü kuruluşların konuyla ilgili hizmetleri yürütmeye karşılaştıkları diğer bir sorun eğitim eksikliğidir. Gönüllü insan gücü çalışmalarının başlamasından önce

bu insan gücünün SSYB, Türkiye Jinekoloji Derneği ve hastanelerin işbirliğiyle medikal yönden bir eğitime tabi tutulmaları gerekmektedir.

Ülkemizde aile plânlamasına yönelik halkla ilişkiler faaliyetlerinde bulunan gönüllü kuruluşların en önemlileri arasında :

- a. Türkiye Aile Sağlığı ve Plânlaması Vakfı,
- b. Türkiye Aile Plânlaması Derneği,
- c. Türkiye Jinekoloji Derneği,
- d. Türk Kadını Geliştirme ve Güçlendirme Vakfı,
- e. Üniversiteli Kadınlar Birliği,
- f. Türkiye Anneler Birliği,
- g. Türkiye Soroptimist Kadınlar Derneği,
- h. Lions ve Rotary Klüpleri yer almaktadır.

4.4 Türkiye'de Halkla İlişkiler Açısından Yeni Bir Nüfus Plânlaması Kampanyası Geliştirilmesi Zorunluluğu

Türkiye'de halkla ilişkiler açısından yeni bir nüfus plânlaması kampanyasının geliştirilmesini zorunlu kılan nedenler şöyle sıralanabilir :

- a. Ülkemizde başta hızlı bir nüfus artışı olmak üzere, nüfusa ilişkin çeşitli sorunlar bulunmaktadır.
- b. Nüfus alanında ülkemizin karşılaştığı sorunların en önemlisi hızlı nüfus artışıdır.
- c. Ülkemizin karşı karşıya bulunduğu istihdam sorunu, hızlı nüfus artışı ile yakından ilgilidir.
- d. Nüfusun hızla artması üretilen mal ve hizmetlerin ülke düzeyinde dağılımını ve tüketimini de olumsuz yönde etkilemektedir.
- e. Büyük kentlerin nüfuslarının hızlı bir şekilde artması (köyden-kente göç), bir başka nüfus sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.
- f. Türkiye'de bugünkü doğurganlık düzeyi ülkenin sağlıklı bir şekilde kalkınması yönünden sakıncalar doğuracak kadar yüksektir.

- g. Konunun bu denli önem taşımaya rağmen ülkemizde hükümetlerin ve siyasal partilerin nüfus ve nüfus sorunlarının çözümü konularında belirgin bir yaklaşımı olduğunu söylemek güçtür.
- h. Kamuoyunda konunun önemi hakkında yaygın bir kanaat mevcut değildir.
1. Toplumumuzda nüfus ve aile plânlaması gibi konularda devletin belli bir tutum almasının bazı olumsuz reaksiyonlara yol açabileceği konusunda oldukça yaygın bir düşünce bulunmakta, bu nedenle hükümetler bireylerin ve ailelerin kararlarını etkilemeye çalışır görünmekten çekinmektedirler.
- i. Bugüne kadar devlet, konuyla ilgili geniş kapsamlı programlar yapamamış, çeşitli özendirici tedbirler alarak gebeliği önleyici bilgi ve araçların mümkün olduğu kadar çok sayıda aileye ulaşmasını sağlayamamıştır.
- j. Türkiye'de bugüne kadar aile plânlaması konusunda başlatılan faaliyetler genelde bir kampanya görünümünde olmayıp hizmetlerin yaygınlaştırılması görünümündedir. Bu nedenle de konuyla ilgili çalışmaları, halka tanıtma faaliyetleri yetersiz kalmıştır.
- k. Ülkemizde nüfus (aile) plânlaması konusundaki hizmetlerin yürütülmesine ilişkin çıkarılan yasalar zamanla yetersiz kalmış, toplumumuzun bu konuda değişen ihtiyaçlarına cevap verememiştir.
- l. Nüfus (aile) plânlamasına ilişkin girişilen çabalarda yer alan kurum ve kuruluşlar arasında başarılı bir organizasyonun sağlanamaması hizmetlerin halka sunumunu olumsuz yönde etkilemiştir.
- m. Bu nedenle geçmişten günümüze bu konudaki uygulamaların, halkımızda aile plânlaması konusunda istenilen yönde tutum ve davranış değişikliği yarattığını söylemek oldukça güçtür.
- n. Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de bu sorunları tesbit etmeyi ve çözümlemeyi gerektiren neden, nüfusa ilişkin sorunların toplumumuzun ekonomik ve sosyal yapısını yakından ilgilendirmesidir.

Tüm bu ve buna benzer nedenlerden dolayı ülkemizde halkla ilişkiler açısından geliştirilebilecek yeni bir nüfus plânlaması kampanyası, Türkiye'de nüfus ve nüfus sorunlarının çözümü doğrultusunda atılacak önemli bir adımı oluşturacaktır.

V. ÖRGÜTLEME MODELİ ÖNERİSİ

5.1. Önerilen Örgütleme Modelinin Oluşturulmasında Dikkat Edilen Noktalar

Türkiye’de halkla ilişkiler açısından düzenlenecek yeni bir nüfus plânlaması kampanyasının önerilen bu örgütleme modelinin oluşturulmasında, şu noktalara dikkat edilmiştir :

- a. Kampanyanın yürütülmesi için önerilen örgüt, bir amaç olarak değil sadece bir araç olarak düşünülmüştür. Amaç toplumun konuyla ilgili ihtiyaçlarını belirlemek, bu ihtiyaçlara karşılık vermek ve bu konuda topluma yardımcı olmaktır.
- b. Önerilen örgütün yapısı mümkün olduğu ölçülerde basit tutulmuştur.
- c. Örgütün yapısında yer alan kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyon bir büyüme süreci içersinde düşünülmüştür.
- d. Örgüt içinde yer alan kurum ve kuruluşlara kampanya faaliyetleri süresince düşen görevlerin eşit bir dağıtım esasına göre düzenlenmesine dikkat edilmiştir.
- e. Örgüt içinde yer alan kurum ve kuruluşların örgüt çalışmalarında geniş bir şekilde temsil edilmelerine imkan sağlanmıştır.
- f. Önerilen örgütün toplumdaki ana alt gruplarca benimsenen ve kabul edilen resmi ve gayri resmi liderleri bünyesine almasına dikkat edilmiştir.
- g. Örgütün amaçlarının ve çalışma yöntemlerinin toplumca kolay kabul edilebilecek şekilde düzenlenmesine özen gösterilmiştir.
- h. Örgütün yapısı oluşturulurken, örgütün ortak çalışma için bir araya getirdiği gruplar arasında doğabilecek iletişim engellerinin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.
- i. Oluşturulan örgüt yapısı içersinde eğitim ve iletişim ile ilgili faaliyet gösterecek kurum ve kuruluşlara ağırlık verilmiştir.
- i. Önerilen örgütün görevi, kampanya süresince kampanyaya katılan kişi kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyon ve kaynak bütünlüğünü sağlamak, kampanya faaliyetlerini düzenlemek, yürütmek ve denetlemek olarak belirlenmiştir.

5.1.1. Önerilen Örgüt Modelinin Yapısı

Türkiye’de halkla ilişkiler açısından düzenlenecek bir nüfus plânlaması kampanyasının faaliyetlerini düzenleyecek, yürütecek ve denetleyecek olan bir örgütün, yapısında birbirinden farklı kurum ve kuruluşlara yer vereceği tartışılmaz bir gerçektir.

Bu nedenle önerilen bu örgüt modelinin yapısı içinde kampanyanın amaçlarına uygun olarak :

- a. Toplumda nüfus (aile) plânlaması konularında, alan araştırmaları yapabilecek ve araştırmaya sonuçlarını değerlendirebilecek,
- b. Topluma nüfus (aile) plânlamasının gerekliliğini duyurabilecek ve bu konudaki tanıtım faaliyetlerini üstlenebilecek,
- c. Nüfus (aile) plânlaması konularında toplumu eğitebilecek,
- d. Konuyla ilgili uygulama hizmetlerini yürütebilecek ve
- e. Bütün bu faaliyetlerin koordinasyonunu üstlenebilecek kişi, kurum ve kuruluşlar yer almaktadır.

5.1.2. Önerilen Örgüt Modelinin Yapısında Yer Alan Kurum ve Kuruluşlar

Kampanyanın yürütülmesi için önerilen örgütün yapısında yer alan kurum ve kuruluşlar sırasıyla şunlardır :

- a. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı : SSBY yürütülecek olan bu kampanyanın temel sorumlusudur. Kampanyadaki temel görevi, nüfus (aile) plânlaması konularındaki tanıtım, eğitim, uygulama hizmetlerini kampanyaya katılan diğer kişi, kurum, kuruluşlarla birlikte yürütmek ve kampanyanın ülke çapında koordinatörlüğü üstlenmektir.
- b. Aile Plânlaması-Ana ve Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü : APAÇS Genel Müdürlüğü kampanya süresince SSBY’na koordinasyon desteği sağlamak, yapılacak hizmetlerin SSBY ile plân ve programını yapmak ve kampanyada yer alan kişi, kurum ve kuruluşlara ilâç, araç, ve bilgi desteği vermektir.
- c. Üniversiteler : Kampanyanın yürütülmesi için oluşturulan bu örgüt modelinde üniversitelere önemli görevler düşmektedir. Üniversiteler kampanya süresince :

- i . Konuyla ilgili alan araştırmaları yapmak,
- ii . Araştırma sonucu elde edilen bilgileri değerlemek,
- iii . Bu bilgilere dayalı olarak plân ve program geliştirmek,
- iv . Bu plân ve programları uygulamaya koymak,
- v . Kampanyada yer alan diğer kişi, kurum ve kuruluşlarla birlikte tanıtım, eğitim ve uygulama çalışmalarına katılmakla görevlidirler.

d. Gönüllü Kuruluşlar : Türkiye’de halkla ilişkiler açısından dzenlenecek bir nüfus plânlaması kampanyasında gönüllü kuruluşların, konuyla ilgili alacakları görev ve yapacakları çalışmalarla kampanya faaliyetlerine önemli ölçüde katkılarda bulunacakları tartışılmaz bir gerçektir.

Bu nedenle kampanya faaliyetlerini yürütmek için önerilen bu örgütün yapısı içersinde, nüfus (aile) plânlamasına yönelik faaliyet gösteren özel, gönüllü ve uluslararası kurum ve kuruluşlara yer verilmiştir. Kampanya süresince :

- i . Türkiye Aile Sağlığı ve Plânlaması Vakfı
- ii . Türkiye Aile Plânlaması Derneği
- iii . Türk Kadını Geliştirme ve Güçlendirme Vakfı
- iv . Türkiye Anneler Birliği
- vii . Üniversiteli Kadınlar Birliği
- viii. Lions ve Rotary Klüpleri, gibi gönüllü kuruluşların yanısıra uluslararası gönüllü kuruluşların çalışmalarından da yararlanılacaktır.

Söz konusu kurum ve kuruluşlar kampanya süresince, tanıtım ve uygulama hizmetlerine, kampanyada yer alan diğer kurum ve kuruluşlarla birlikte katılacaklardır.

e. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu : TRT önerilen örgüt yapısı içersinde önemli bir göreve sahiptir.

TRT Kampanya süresince :

- i . Kampanya faaliyetlerini televizyon ve radyo aracılığıyla kamuoyuna ve basına duyurmak,
- ii . Konuyla ilgili radyo ve televizyon programlarının hazırlanması için gerekli çalışmalarda bulunmak,

- iii. Bu programların yayınlanmasını sağlamak,
 iv. Kampanyayla ilgili eğitim ve tanıtım çalışmalarını sürdürmekle görevlendirilmiştir.

5.1.3. Önerilen Örgüt Modelinin Çalışma Düzeni

Türkiye’de halkla ilişkiler açısından düzenlenecek bir nüfus plânlaması kampanyası için önerilen bu örgüt modelinde yer alan kurum ve kuruluşların, kampanya süresince görev alacakları alanlar ve sürdürecekları çalışmalar aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

KOORDİNASYON	→	SSYB APAÇS Gn. Md.
ARAŞTIRMA PLÂN-PROGRAM GELİŞTİRME DEĞERLEME	→	ÜNİVERSİTELER SSYB APAÇS Gn. Md.
TANITIM	→	TRT BASIN GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR KAMUOYU LİDERLERİ
EĞİTİM	→	SSYB APAÇS Gn. Md. ÜNİVERSİTELER GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR KAMUOYU LİDERLERİ
UYGULAMA	→	SSYB APAÇS Gn. Md. ÜNİVERSİTELER GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR

Halkla ilişkilerin başlıca hedefinin halkı, bir başka deyişle kamuoyunu herhangi bir konuda etkilemek, ele alınan konuda onun desteğini ve güvenini kazanabilmek olduğu düşünülürse, önerilen bu kampanyanın da, Türkiye’de 14-55 yaş sınırları içinde kalan doğurganlık çağındaki nüfusu, aile plânlaması ve uygulamaları konularında bilgilendirerek istenilen yönde etkilemek için hazırlanmış, plânlı, programlı ve inandırıcı bir çabalar bütünü olduğu söylenebilir.

Türkiye'de 14-55 yaş sınırları içinde kalan doğurganlık çağındaki nüfusa bir başka deyişle hedef kitleye :

- a. Nüfus (aile) plânlamasının gerekliliği konusunda bilgiler vermek,
- b. Nüfus (aile) plânlaması hizmetlerinin aile sağlığına yapacağı katkıları anlatarak, konuyu benimsetmek,
- c. Gebeliği önleyici etkin yöntemlerin neler olduğu konusunda yeterli bilgilere vermek,
- d. Nüfus (aile) plânlaması hizmetlerinin nerelerden ve nasıl sağlanacağını anlatmak,
- e. Nüfus (aile) plânlamasında kullanılan gebeliği önleyici yöntemlerin kullanımlarının yaygınlaştırılması konusunda hizmet vermek,
- f. Çocuk sahibi olmayan ailelerin konuyla ilgili tedavi hizmetlerinden yararlanabilmeleri için bilgi ve hizmet verme, amacıyla düzenlenen bu kampanyada, bu amaçlara uygun olarak kampanya faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için önerilen uygulama modeli şu aşamalardan oluşmaktadır :

6.1. Araştırma

Başarılı bir halkla ilişkiler kampanyasının hazırlanabilmesi için:

- a. Hedef kitlenin arzu ve ihtiyaçların neler olduğuna,
- b. Hedef kitlenin arzularıyla uyumlu mal ve hizmetleri sunabilmek için gerekli esasların neler olacağına,
- c. Bu mal veya hizmetleri kullanacak hedef kitlenin satın alma ya da kullanma potansiyellerinin ne olduğuna ve
- d. Yerleşim yerlerine ilişkin bilgilere gerek vardır.

Bu bilgiler ise böyle bir kampanyada ancak araştırma ile sağlanabilir.

kampanyada, kampanyanın hedef kitlesi olarak tesbit edilen 14-55 yaş sınırları içinde kalan doğurganlık çağındakinüfusun :

- a. Aile, gelir, yaş, cinsiyet, meslek, eğitim ve coğrafi yerleşim bölgelerine göre demografik özellikleri,
- b. Öğrenme, güdüleme, algılama ve alışkanlıkların neler olduğuna ilişkin psikolojik özellikleri,

c. Kültür, sosyal sınıf, referans grupları, aile ve yakın arkadaşların neler olduğuna ilişkin sosyolojik özellikleri, konularında bilgilere ihtiyaç vardır.

Hedef kitlenin özelliklerine ilişkin bu bilgilerin yanısıra kampanya faaliyetlerinin düzenlenmesinde ve yönlendirilmesinde hedef kitlenin :

- a. Nüfus (aile) plânlaması konusunda arzularının neler olduğu,
 - b. Hedef kitleye hangi yollardan yaklaşılabileceği,
 - c. Sunulacak hizmet türleri ve bu hizmetlerden en verimli şekilde nasıl yararlanılabileceği,
 - d. Sunulacak hizmetler için ne kadar harcama yapılacağı,
- konularında yapılacak bilgi toplayıcı çalışmalar kampanyanın araştırma aşamasını oluşturacaktır.

Kampanyanın bu aşamasında, örgütsel yapısı anlatılırken belirtildiği gibi SSBYB-APAÇS Gn Md. ve Üniversiteler görev alacaklardır.

6.2 Plânlama

Türkiye'de halkla ilişkiler açısından düzenlenen bu nüfus (aile) plânlaması kampanyasının plânlama aşamasında :

- a. Kampanya amaçlarının ve stratejilerinin belirlenmesi,
- b. Kampanya mesajlarının hazırlanması,
- c. Medya seçimi ve zaman plânlaması,
- d. Kampanya bütçesinin hazırlanması, konuları üzerinde durulmuştur.

a. Kampanya amaçlarının ve stratejilerinin belirlenmesi:

Türkiye'de halkla ilişkiler açısından düzenlenen bu nüfus (aile) plânlaması kampanyasının amaçları :

- i . Toplumda nüfus (aile) plânlamasının gerekliliği konusunda bilgiler vermek.
- ii . Nüfus (aile) plânlaması hizmetlerinin aile sağlığına ve topluma yapacağı olumlu katkıları anlatarak konuyu benimsetmek,

- iii . Gebeliği önleyici etkin yöntemlerin neler olduğu konusunda bilgiler vermek,
- iv . Nüfus (aile) planlaması hizmetlerinin nerelerden ve nasıl sağlanacağını anlatmak,
- v . Toplumda gebeliği önleyici yöntemlerin kullanımını yaygınlaştırmak,
- vi . Çocuk sahibi olamayan ailelerin konuyla ilgili tedavi hizmetlerinden yararlanabilmeleri için bilgi ve hizmet vermek,
- vii . Toplumda nüfus (aile) plânlaması konusunda olumlu imajlar yaratarak, bu imajların sürekliliğini sağlamak, olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de nüfus (aile) plânlaması gibi bir konuda düzenlenecek olan bir kampanyada kampanya faaliyetlerini olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilecek bir çok etken bulunmaktadır. Konu toplumumuzu ve toplumumuzdaki aile yapısını çok yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle konuya yaklaşımda son derece özen göstermek gerekmektedir.

Toplumda konuyla ilgili bilgi yetersizliği sonucu oluşmuş değer yargılarının tutum ve düşüncelerin, kampanya amaçları yönünde değiştirilmesi gerekmektedir. Bu ise konuyla ilgili yapılacak eğitim, tanıtım ve uygulama faaliyetleriyle gerçekleştirilebilir. Diğer yandan, kampanya amaçlarına göre kamuoyuna konuyla ilgili yeni kazandırılan tutum ve değerlerin korunması gerekmektedir.

Önerilen kampanya modelinin uygulanmasında geliştirilen strateji :

- i . Tanıtma,
 - ii . Eğitim,
 - iii . Uygulamaya katılmaya teşvik,
 - iv . Tutundurma, faaliyetlerinden oluşmaktadır.
- b. Kampanya mesajlarının hazırlanması:

Bir halkla ilişkiler kampanyasında kampanyaya ilişkin oluşturulan mesajların amacı, hedef kitleyi kampanyanın amaçlarına doğru harekete geçirmektir. Bu da ilgi yaratarak, anlaşılması kolay, inandırıcı bilgi vererek sağlanır.

Türkiye'de halkla ilişkiler açısından düzenlenen bu nüfus (aile) plânlaması kampanyasında da kampanya mesajlarının düzenlenmesinde :

- i . Hedef kitlenin anlayacağı biçimde açık bir dille yazılmasına,
 - ii . Hatırlanması ve anlaşılmasının kolay olacağı bir şekilde düzenlenmesine;
 - iii . Hedef kitlenin alışkanlıklarını dikkate almasına,
 - iv . Hedef kitleyi psikolojik yönden etkileyerek, arzu edilen davranış değişikliklerini yarabilmesine,
 - v . Tutarlı ve inandırıcı, olmasına özen gösterilmelidir.
- c. Medya seçimi ve zaman plânlaması:

Türkiye'de halkla ilişkiler açısından düzenlenmesi önerilen bu nüfus (aile) plânlaması kampanyasının 5 yıllık bir süreyi kapsamaması plânlanmıştır.

- i . Kampanyaya hazırlık aşaması (1 Ocak-31 Aralık 1989) : Kampanyanın bu aşamasında önerilen örgütlenme modeli çerçevesinde bir örgütün oluşturularak, konuyla ilgili araştırma ve plânlama faaliyetlerinin başlatılması yer almaktadır.
- ii . Kampanyanın başlatılması (1 Ocak-31 Aralık 1990) : «Türkiye Nüfus (aile) Plânlaması» 1 Ocak 1990 tarihinde resmen başlatılacak, kampanyanın bu bölümünde aile plânlaması kavramının tüm kitle iletişim araçlarından yararlanılarak hedef kitleye tanıtım faaliyetleri sürdürülecektir.

Kampanyanın bu bölümünde, özellikle konunun televizyon aracılığıyla etkili bir biçimde sunumuna ve konuyla ilgili televizyon programlarının yapımına ve yayınına ağırlık verilecektir.

Televizyon aracılığıyla hedef kitle ile kurulan bu ilk ilişki yazılı ve sözlü basının da devreye sokulmasıyla pekiştirilecek, toplumda konuyla ilgili bir kamuoyu yaratılacaktır.

- iii . Hedef nüfus (aile) plânlaması konusunda eğitime çalışmaları (1 Ocak-31 Aralık 1991) : Kampanyanın bu diliminde hedef kitleye nüfus (aile) plânlaması konusunda eğitici bilgiler verilecektir. Kampanya amaçlarına uygun olarak geliştirilen, yaygın eğitim programları kampanyanın örgütsel yapısı içinde yer alan kurum ve kuruluşlarca yüzyüze eğitim uygulamalarıyla ger-

çekleştirecektir. Bu aşamada gönüllü kuruluşların faaliyetleri kampanyada ağırlık kazanacaktır.

Konuyla ilgili olarak hazırlanmış eğitici nitelikteki çeşitli programlar televizyon aracılığıyla hedef kitleye ulaştırılacak, üniversitelerin yapacakları bilimsel faaliyetlerle (konferans, panel vb.) eğitim ortamları zenginleştirilecektir.

- iv . Hedef kitleyi nüfus (aile) plânlaması konusundaki uygulamalara katılmayı teşvik etme faaliyetleri (1 Ocak-31 Aralık 1992) :Hedef kitleyi nüfus (aile) plânlaması konusundaki uygulamalara katılmaya teşvik etme çalışmaları her türlü kitle iletişim aracı kullanılarak gerçekleştirilecektir.

Kampanyanın bu diliminde özellikle gönüllü kuruluşların ve kamuoyu liderlerinin çalışmalarına ağırlık verilecektir.

- v . Kampanyayı tutundurma faaliyetleri (1 Ocak-31 Aralık) : kampanyayı tutundurma faaliyetleri, kampanya süresince elde edilen sonuçların ve başarıların her türlü kitle iletişim aracının kullanılmasıyla kamuoyuna duyurulması çabalarından oluşacaktır.

- d. Kampanya bütçesinin hazırlanması.

Türkiye'de halkla ilişkiler açısından düzenlenecek olan bu nüfus (aile) plânlaması kampanyasının bütçesi :

- i . SSYB ve APAÇS Genel Müdürlüğü,
- ii . Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları,
- iii . Üniversiteler,
- iv . Gönüllü Kuruluşlar,
- v . Uluslararası Kuruluşlar,
- vi . İşyerleri,
- vii . Nüfus (aile) plânlamasına yönelik ilaç, araç, gereç üreten ticari kuruluşlar ve
- viii. Halkın ekonomik yardımlarıyla oluşturulacaktır.

Kampanyayla ilgili bütçeyi SSYB yapacak ve yürütecektir.

6.3. Uygulama

Türkiye'de halkla ilişkiler açısından düzenlenmesi önerilen bu nüfus (aile) plânlaması kampanyasında yer alan faaliyetlerin şu ana başlıklar altında uygulanmaları plânlanmıştır :

a. Kampanyanın başlatılması : Önerilen kampanya 1 Ocak 1988 günü, kampanyanın örgütsel yapısı içerisinde yer alan kişi kurum ve kuruluşların da katıldığı bir basın toplantısıyla Cumhurbaşkanımız Kenan Evren'in açılış konuşmalarıyla başlatılacak, düzenlenen kampanyaya ilişkin basın mensuplarına ve kamuoyuna açıklayıcı bilgiler verilecektir.

Kampanyanın bu aşamasında kampanyanın örgütsel yapısı içerisinde yer alan kişi, kurum ve kuruluşlarca topluma nüfus (aile) plânlamasının gerekliliği ve bu kavramın tanıtılması doğrultusunda çalışmalar yapılacak, konuyla ilgili yurt çapında bir kamuoyunun oluşması sağlanacaktır.

Kampanyanın bu aşamasında TRT konuyla ilgili tanıtıcı programlar hazırlayacak ve yayınlayacak, üniversiteler ve gönüllü kuruluşlar halkla yüzyüze temas ederek tanıtım çalışmalarına yardımcı olacaklardır.

Nüfus (aile) plânlaması kavramının topluma geniş anlamda tanıtımının sağlanması için kamuoyu liderlerinden (mahalle ya da köy muhtarları, öğretmenler, din adamları) konuyla ilgili çalışmalarda bulunmaları istenecek ve bu çalışmalardan yararlanılacaktır.

Daha önce kampanyayı tanıtıcı yönde tesbit edilen mesaj ve sloganlar yararlanılabilen tüm kitle iletişim araçlarından sık sık yenelenecektir.

Bu döneme içerisinde kamuoyunda sık sık yapılacak hatırlama testleriyle kamuoyunun konuya karşı ilgisi tesbit edilerek tanıtım faaliyetleri yoğunlaştırılacaktır.

b. Hedef kitleye yönelik eğitim çalışmaları :

Kampanyanın bu bölümünde hedef kitleye yönelik eğitim çalışmaları yapılacaktır. Yapılacak eğitim çalışmalarında hedef kitleye:

- i . Aile plânlamasının tanımı,
- ii . Aile plânlamasının amaçları,
- iii . Aile plânlaması yöntemleri,
- iv . Aile plânlamasının aile sağlığına sağladığı yararlar,
- v . Erkekler tarafından kullanılan yöntemler,
- vi . Kadınlar tarafından kullanılan yöntemler ve
- vii . Bu hizmetlerin nerelerden ve nasıl sağlanacağı konusunda bilgiler verilecektir.

Hazırlanan eğitim programları yaygın eğitim çalışmalarıyla yurt düzeyinde :

- i . Kamu kurum ve kuruluşlarına ait işyerlerinde,
- ii . İlk ve orta dereceli okullarla, üniversitelerde,
- iii . Silahlı kuvvetler içerisinde,
- iv . Büyük sayıda işçi çalıştıran özel kurum ve kuruluşlarda,
- v . Oluşturulan gezici ekiplerle kırsal yerleşim alanlarında, yürütülecektir.

Konuyla ilgili eğitim çalışmalarının uygulanmasında kampanyanın örgütsel yapısı içerisinde yer alan tüm kişi kurum ve kuruluşlar görev alacaklardır.

c. Hedef kitleyi uygulamalara katılmaya teşvik etme çalışmaları :

Kampanyanın bu aşamasında hedef kitlenin nüfus (aile) plânlaması konusunda verilen kampanya hizmetlerine geniş ölçüde katılmalarının sağlanması amaçlanmış ve bu nedenle şu faaliyetlerin yapılması plânlanmıştır :

- i . Tüm kitle iletişim araçlarından yararlanılarak hedef kitleye, nüfus (aile) plânlaması konusundaki hizmetlerden nasıl yararlanacakları, bu hizmetleri nerelerden ve nasıl sağlayacakları konusunda bilgiler verilecektir.
- ii . Bugüne kadar nüfus (aile) plânlaması konusunda klinik veya hastaneye bağlı hizmetlere yeterince başvurmamış ya da bunların sağladığı hizmetlerden yararlanmamış gruplara, oluşturulan gezici ekiplerle ulaşılarak konuyla ilgili eğitici ve yönlendirici çalışmalar yapılacaktır.
- iii . Gönüllü kuruluşların, kamuoyu liderlerinin ve ihtiyaçları tam olarak giderilmiş kullanıcıların hedef kitle içindeki tanıtım ve teşvik faaliyetlerine ağırlık verilecektir.

d. Kampanyayı tutundurma çalışmaları : Kampanyanın bu bölümünde kampanya süresince elde edilen sonuçların ve başarıların her türlü kitle iletişim aracı ile kamuoyuna duyurulması çalışmaları yapılacak, kampanya slogan ve mesajları yinlenecektir.

6.4. Değerleme

Türkiye'de halkla ilişkiler açısından düzenlenmesi önerilen bu nüfus (aile) plânlaması kampanyasının uygulanmasında son adımı değerlendirme bölümü oluşturmaktadır.

VII. Ö Z E T V E S O N U Ç

Çağımızda tüm dünyada evrensel bir özellik taşıyan ve nüfus ve nüfus artışı, ülkemizde de başta hızlı sayılabilecek bir nüfus artış hızı ile birlikte nüfusa ilişkin sorunları da beraberinde getirmektedir.

Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de bu sorunları tesbit etmeyi ve çözümlemeyi gerektiren neden, nüfusa ilişkin sorunların toplumumuzun ekonomik ve sosyal yapısını yakından ilgilendirmesidir.

Konunun bu denli önem taşımaya rağmen ülkemizde hükümetlerin ve siyasal partilerin nüfus sorunlarının çözümü konusunda belirgin bir yaklaşımlarının olduğunu söylemek güçtür.

Ülkemizde 1965 yılında çıkartılan bir kanunla nüfus plânlaması hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla SSBY'na bağlı «Nüfus Plânlaması Genel Müdürlüğü» kurulmuş, daha sonraları ise «Nüfus Plânlaması» tanımının yerini «Aile Plânlaması» tanımı almıştır.

1982 yılında çıkartılan yeni bir kanunla Türkiye'de bu konudaki hizmetleri yürütme görevi SSBY'nın denetiminde, «Aile Plânlaması ve Ana Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü»ne verilmiştir.

Bu Genel Müdürlük'çe yürütülen çalışmalarda nüfus (Aile) Plânlaması Kampanyası niteliğinden çok, hizmetlerin yaygınlaştırılmasını amaçlayan kısa süreli uygulamalar olarak kalmışlardır.

Oysa günümüzde bir çok ülkenin nüfus ve nüfus sorunlarını çözmek amacıyla geniş çapta nüfus (aile) plânlaması kampanyaları düzenledikleri ve bu kampanyaları ulusal düzeyde başarı ile uyguladıkları görülmektedir.

Türkiye'de de önemi gün geçtikçe giderek artan nüfus ve nüfus sorunlarının çözülmesi için atılacak önemli adımlardan birini kuşkusuz böyle bir kampanyanın düzenlenmesi ve uygulanması olacaktır.

Bu nedenle Türkiye'de halkla ilişkiler uygulamasına ağırlık verebilecek bir nüfus (aile) plânlaması kampanyasının düzenlenmesine ve düzenlenecek olan bu kampanyaya ilişkin bir örgütlenme ve uygulama modelinin oluşturulmasına ihtiyaç vardır.

Türkiye'de bu amaçla düzenlenecek olan bir nüfus (aile) plânlaması kampanyasının genel amaçlarının :

- a. Toplumda nüfus (aile) plânlamasının gerekliliği konusunda bilgiler vermek,
- b. Nüfus (aile) plânlaması hizmetlerinin aile sağlığına yapacağı katkıları anlatarak, konuyu benimsetmek,
- c. Gebeliği önleyici yöntemlerin neler olduğu konusunda bilgiler vermek,
- d. Nüfus (aile) plânlaması hizmetlerinin nerelerden ve nasıl sağlanacağını anlatmak,
- e. Nüfus (aile) plânlamasında kullanılan gebeliği önleyici yöntemlerin kullanımlarının yaygınlaştırılması konusunda hizmet vermek,
- f. Çocuk sahibi olamayan ailelerin konuyla ilgili tedavi hizmetlerinden yararlanabilmelerini sağlamak, olduğu söylenebilir.

Bu amaçlara uygun olarak Türkiye'de halkla ilişkiler açısından düzenlenecek bir nüfus (aile) plânlaması kampanyasının, faaliyetlerini yürütecek ve denetleyecek bir örgüte ve bu örgütün yapısı içersinde :

- a. Toplumda nüfus (aile) plânlaması konularında alan araştırmaları yapabilecek ve bu aştırma sonuçlarını değerleyebilecek,
- b. Toplumda nüfus (aile) plânlamasının gerekliliğini duyurabilecek ve bu konudaki tanıtım faaliyetlerini üstlenebilecek,
- c. Nüfus (aile) plânlaması konularında toplumu eğitebilecek,
- d. Bütün bu faaliyetlerin koordinasyonunu üstlenebilecek kişi, kurum ve kuruluşlara ihtiyaç vardır.

Türkiye'de halkla ilişkiler açınsındadüzenlenecek bir nüfus (aile) plânlaması kampanyası için örgütleme ve uygulama modeli önerisinde bulunan bu çalışmada yukarıda sıralanan amaçlar doğrultusunda bir örgütleme modeli oluşturulmuş, bu model içersinde :

- a. SSB
- b. APAÇS Gn. Md.
- c. Üniversiteler
- d. TRT
- e. Basın

f. Gönüllü Kuruluşlar

g. Kamuoyu Liderleri, gibi kişi kurum ve kuruluşlara görevler verilmiştir.

Önerilen örgütlenme modeli ile ilgili olarak geliştirilen uygulama modelinde ise kampanya faaliyetlerinin :

a. Araştırma

b. Plânlama

c. Ön Deneme

d. Uygulama

e. Değerleme, başlıkları altında yürütülmesi plânlanmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Sunday ÜNER, **Nüfusbilim Sözlüğü** (Ankara: HÜ. yayınları, 1972)

Quincy WRIGHT (Çev.: M.S. Sezgin), **Dünya Nüfusunun Ekonomi Tarihi** (İstanbul: Yüksek Yayınları, 1953).

T.B. BOTTOMORE (Çev.: Ü. Oskay), **Toplubilim** (Ankara: Doğan Yayınları, 1977).

Özer SARPER, **Demografiye Giriş** (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1980),

C.M. CIPPOLA, **The Economic History of World Population** (New York: Penguin Books, 1965).

Nusret FİŞEK, **Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Gelişmesini Engleyen Faktörler** (Ankara: TTB Yıllığı, 1970).

Jean BOUGEOİS-Pichat, **Population Growth and Devalaping** (New York: Macmillan Books, 1978).

Statistical Year Book (New York: Unesco 1974).

Tevfik ÇAVDAR, **Türkiye'de Nüfus ve Nüfus Sorunu** (Ankara: Onur Yayınları, 1981).

Selçuk YELES, **Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde İnsan Yayınlanmamış Lisans Tezi**, (Ankara: HÜ. SİBF, 1982).

Ruşen KELEŞ, **Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu** (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1978).

Koray BAŞOL, **Demografi** (İzmir: 9 Eylül Ün. İİBF Yayınları, 1985).

- Nüfus Plânlaması Hakkında Kanun** (2827 S.K, RG. 27 Mayıs 1983, S.18059).
- Nüfus Plânlaması Hakkında Kanun** (557 S.K, RG 10 Nisan 1965, S.11976)
- Türkiye Doğurganlık Araştırması** (Ankara: HÜNEE Yayınları, 1983).
- Mehmet PEKER, **Nüfus Politikaları** (Ankara: DPT Türkiye'de Plânlı Dönemde Nüfus ve Aile Plânlaması Çalışmaları, 1983).
- Nüfus Plânlaması Hizmetlerini yürütme Yönetmeliği** (509 S.Yön, RG. 6 Ekim 1983, S.18183).
- Cemal MIHÇIOĞLU, «Halkla İlişkiler Nedir?» İçinde: Fermani Ma- viş (der.), **Halkla İlişkiler (Seçme Yazılar)** (Eskişehir: Anadolu Ün. AÖF Yayınları, 1986).
- Güngör ÖNAL, **Halkla İlişkiler** (Bursa: BİTİA Yayınları, 1982), S.33.
- Nermin ABADAN Unat, **Kamuoyu** (Ankara: Ankara Ün. SBF Yayın- ları, 1968).
- Robert WENSE, **Population Educations in the Schools** (New York: New Puplic Books Ltd, 1968).
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yıllık Faaliyet Raporu** (Ankara: TÜRK-İŞ Yayınları, 1984).
- Hindistan,da Aile Plânlaması Programlarına Genel Bir Bakış** (Ankara: SSYB Yayınları, 1966).